

ВЛАДИМИР ОСИПОВ

Појаве у неколико превода са руског језика

II*

3.0. Синтакса

Из обиља примјера могу се издвојити неке карактеристичне категорије.

3.1. Одричне реченице

Код парцијалне негације, тј. кад се не негира цијела реченица већ само неки њен дио, у руском се негација ставља директно испред тог дијела, док то код нас није увијек могуће. Преводиоци то не уочавају у довољној мјери и негација им се не односи на одговарајући дио реченице.

182. Полетела она не в ту сторонку, где яма была, (Б 14)
Она полетје на ону страну гдје није било окна (мј.
Она не полетје у оном правцу [на ону страну] гдје је
била јама), (28)

183. при всех своих странностях они сильны и властвуют
над детьми, они могут дать или не дать Серёже карандаш,
как им вздумается. (П 41—42).
они су поред свих необичности снажни и управљају
над дјецом па могу да дају, или не оловку (мј. они
могу да дају или не дају Серјожи оловку), већ како
им падне на памет. (33)

*) Први дио рада, у којем су одређене скраћенице, објављен је у „Питањима савременог књижевног језика“, VII, Сарајево, 1969, стр. 93—109.

184. Самѝй вроде к тому делу подходящий, а все-таки не он искал (Б 14).
Изгледа као да је за то прикладан (мј. баш прикладан), али ипак он **није** тражио (мј. ипак **није он** [тај који је] тражио) (28)
185. **Не сразу** подберешся к нему [к стакану]. (Б 8)
Не можеш јој ни прићи (мј. Не можеш јој лако [одмах] прићи). (17)

3. 2. Номинална реченична конструкција

186. Большой город. (П 4)
Град је велик (мј. Велик/и/ град; град је велик = город большой) (8)
187. — Да, гостъ, гостъ. **Ребенок!** Пришел проведатъ болъного отца... (Ш 17)
— Да, гост, гост. **Син је** дошао да обиђе болесног оца (мј. **Дијете!** Дошло да обиђе болесног оца...). (18)

У оба случаја је требало оставити номиналну конструкцију у српскохрватском језику, јер она даје својом елиптичношћу утисак извјесне емоционалности, а таква нијанса је постојала у оригиналу.

188. как-никак, дитя родное, — (Ш 17)
— Ипак, **драго дијете**, — (мј. Ипак, **дијете ти је**, —; из контекста се види да посриједи није вокатив него саопштење). (18)

3. 3. Ред ријечи уз бројеве

Главни број иза именице означава приближну количину.

189. **Человек триста** влетели в эти ворота сразу. (О 136)
Триста (мј. **Једно триста**) људи је у један мах нагнуло кроз њу. (11)
190. **Человек двенадцатъ** (О 173)
Дванаесторица (мј. **Једно дванаест** људи [њих дванаестак]) (59)

3. 4. Реченични калкови настају када уз исти ред ријечи у реченици долази до разилажења у значењу те реченице према оригиналу.

191. И дышит он неслъшно, как цветок. (П 9)
И дише он нечујно, као цвјетић (мј. он и дише нечујно [,] као цвијет.) (11)
192. И тропки тоже в нашу сторону все испоганили. (Б 8)
Па и све су стазе у наш крај (мј. које воде у наш крај) заплъали. (17)

193. на вѣсоте десяти колоколен (О 177)
на висини десетину торњева (мј. високо као десет звоника) (64)
194. Тимохин **наказываєт** его ремнем (П 10)
Тимохин га **кажњава** опасачем (мј. за казну туче **каишем**) (12)
195. скаля зубы под усами, похожими на сапоги. (О 139)
кезећи зубе под брковима, налик на ципеле (мј. под брковима што личе [што су налик] на чизме). (16)
Сродна појава је и дослован превод фразеологизама (в. доље, 5).

3.4. Падежни калкови

Употреба саме именице у генитиву без одредбене рјечи је русизам.

196. **Здоровье Аврелия** (Бе 363)
Здравље Аурелија (мј. **Аурелијево здравље**) (24)
197. Но вот глаза **тигра** стали привыкать к яркому свету. (Бе 356)
Али, очи тигра (мј. **тигрове очи**) привикле су се (мј. су се почеле привикавати [су се мало привикле]) на јако свјетло. (15)

3.5. Глаголски вид. Пошто у оба језика постоје свршени и несвршени вид, нормално би било да преводиоци немају тешкоћа код превођења глагола. Додуше, извјесна неподударност између руског и српскохрватског стварно постоји.

198. Капли холодного пота **покрывали** его лицо. (Бе 356)
Капљице хладног зноја **покриле** су му лице. (14)
199. когда **тушат** свет в кино (П 5)
кад **угасе** свјетло (8)
200. **Принимайте.** Дмитрий Корнеевич прислал. (П 14)
Узмите, послао је ово Дмитриј Корњејевич. (14)
201. Пока она **пропадала**, тог дядька успел купить гармонь, (П 34)
Док се она негдје **изгубила**, (29)

Руски глагол у претходним примјерима инсистира на радњи, а српскохрватски на њеном резултату. Међутим, има низ неоправданих замјена глагола једног вида глаголом другог вида.

3.51. Замјена руских свршених глагола српскохрватским несвршеним:

202. В эту дыру **посыпался** земля, (О 178)
У ту рупу **осипала** се (мј. је **почела** да се **одроњава**)
земља (64)
203. ощущение **выбитого** зуба. (О 174)
осјећај као да ти **ваде** (мј. као да су ти **избили** [као
да ти је неко **избио**]) зуб. (60)
204. Ему показалося, что он **упадет** в обморок. (О 140)
Учини му се да **пада** (мј. да **ће пасти**) у несвијест. (16)
205. Пожалуй, наши актеры **испугаются** этих лепешек
(О 171)
— Забога, наши **се** глумци **плаше** тих лепиња (мј. —
Боме, наши **ће се** глумци **преплашити**...) (55)
206. Коростелев **рассказал** ему про войну. (П 46)
Коростелев му је **причао** (мј. **испричао**) о рату. (34)
207. Она тоже **выпила** вина, (П 28)
Она је такође **пила** вино (мј. И она је **попила** вина) (24)
208. **засунул** в рот лист бетеля. (Бе 360)
трпао (мј. **стрпао**) у уста лист бетела. (20)
209. Фокс не **почувствовал** веса губки. (Бе 369)
Фокс није **осећао** (мј. **осетио**) тежину сунђера. (30)
3. 52. Чешћа је замјена руских несвршених глагола свр-
шеним у српскохрватском:
210. Файтла **называли** Пэ-тэ-лэ-лэ за то, что он говорить
не умеет. (Ш 24)
Фајтла су **назвали** (мј. **звали**) Пе-те-ле-ле јер не умије
да говори. (30)
211. если не хочешь, чтобы тебя **били**! (Бе 355)
ако не желиш да те **истуку** (мј. **туку**)! (14)
212. Поближе **подходить** стала, (Б 139)
Кад је дошла **ближе** (мј. Почела је да **прилази** бли-
же) (46)
213. — **Поротъ** его надо, /Ш 34/
— **Избити** га треба, (мј. Треба њега **тући**) (45)
214. Он дарил Сереже игрушки /П 14/
Он је **поклонил** (мј. **поклањао**) Серјожи играчке (15)
215. Дверь не **открывалась**, и было тихо. /П 18/
Врата се нису **отворила** (мј. **отварала** /могла **отворити**/)
и било је мирно. (17)
216. Так вот и **дрались**. /Б 136/
И тако **се потукоше** (мј. Тако су **се**, ето, и **тукли** /Ето,
тако су **се** /и/тукли/). (42)

217. »Почему закрыты ворота?« — удивлялся доктор. /О 133/
 »Зашто је капија затворена?« — зачуди се (мј. чудно се) доктор. (7).
218. Становилосъ жарко. /Бе 360/
 Постало је (мј. постајало је /почело је да бива/) вруће. (20)
219. Но вот глаза тигра стали привыкать к яркому свету. /Бе 356/
 Али, очи тигра привикле су се на јако светло (мј. Али ево, тигрове очи су почеле да се привикавају на јако светло). (15)
220. не кричал и не двигался /Бе 356/
 није викао и није се покренуо (мј. није се мицао) (14)
- 3.53. Унутар једног глаголског вида догађа се да се не води рачуна о значењу афикса, који мијења подврсте вида (почетак, завршетак, потпуна оствареност радње итд.).
221. Мальчишка засопел, понятился, /Г 451/
 Дјечак шмрцну (мј. поче дисати на нос /бректати, дахтати/), па клисну у страну (мј. узмаче), (11)
222. Он подергал ручку, — дверь не отворялась, /П 18/
 Повукао је (мј. затресао /трзнуо/ је више пута) кваку, али врата се нису отворила. (17)
223. Шофёр Тимохин катает ребят на своей полуторке /П 5/
 Шофер Тимохин вози (мј. воза) дјецу на свом камиону. (8)
224. Тётя Паша заахала /П 46/
 Тетка-Паша је јаукнула (мј. почела да уздише /да се ишчуђава, да кука/) (34)
225. »Загрызет!« — цепеняя от ужаса, подумал мальчик. /Бе 356/
 »Угришће ме (мј. Изуједаће ме до смрти /заклаће ме/!« — претрнувши од ужаса помислио је дечак. (15)
226. потянулся к своей рюмке /П 28/
 привукао своју чашицу (мј. пружио руку за својом чашицом) (24)
227. Ещё помолчали. (П 20)
 Заћутали су (мј. Још су мало /о/ћутали). (18)
228. выпьет водки (П 5)
 напије се (мј. попије) вотке (8)

229. Мало он **настрада**лся при жизни? ... /П 36/
 Мало ли је **претрпио** у животу!... (мј. Зар се мало **напатио** за живота? ...) (33)
230. Серёжа **отстал** /П 12/
 Серјожа је **застао** (мј. **заостао** /**изостао**/) (13)
231. Туда **повел** велосипед Женька. /П 36/
 Овамо је Женька **довезао** (мј. **управио** /**потјерао**/) бицикл. (30)
232. Только **пропел**, видит — /Б 136/
 Тек што је **запјевао** (мј. **отпјевао**), види Лејко (41)
233. И так же может **заклевать** Серёжу, как **заклевал** молодого соседского петушка (П 6-7)
 И исто тако може да **кљуцне** Серјожу (мј. **дотуче** Серјожу **кљуном**) (10)

4. 0. Карактеристике ауторовог стила

За разлику од стила других врста писаног израза (стручна, научна, новинско-публицистичка, административно-правна, комерцијална писана продукција) чије се карактеристике могу мање-више успјешно анализирати и систематизирати⁵⁾, језик књижевног дјела у цјелини мање је подложен уопштавању такве врсте. Он се, према потреби, служи стилским карактеристикама сваке од наведених врста писаног израза, црпи изражајне могућности из говорног језика, дијалеката, жаргона итд. Према томе, преводиочева улога је коауторска у односу на читаоце за које преводи. Више се не ради о тачној репродукцији смисла; од преводиоца умјетничког дјела се тражи да сачува карактеристике ауторовог стила, да пружи могућност читаоцу да ужива у свим финесама ауторовог израза. Јер домет умјетничког дјела није гола информација; оно побуђује читаоца да размишља, да доживљава одређене емоције.

Дјечији писци често употребљавају елементе дјечијег говора, опонашају дјечије мишљење. У нашем случају, Гајдар, Панова, Ољеша и преведени Шалом Алејхем изразити су примјери за то. Бажов се служи језиком народног приповједача са Урала; Бјелајев, као писац научно-фантастичних романа, употребљава обрте својствене научно-информативним текстовима.

Преводиоци нарочито гријеше кад употребом неутралног еквивалента умјесто стилски обојене ријечи, синтагме или реченице осиромашују пишчев језик.

⁵⁾ Федоров, А. В. о. с., стр. 220 sqq.

4.1. Дјечији говор се одликује својеврсном унутарњом логиком. Довољно је пратити говор малог дјетета у одређеном временском периоду⁶⁾ да би се она схватила. Како, међутим, у дјечијем говору има одступања од норми стандардног језика, он се разликује од говора одраслих. Писац то региструје, и преводилац је дужан да поштује такву његову интенцију. Једна од најгрубљих грешака у преводу његово дјечије књижевности је изједначавање говора дјете и говора одраслих.

234. Прежде всего, я вытащил бы из них все **внутренности** и добрался бы до секрета, отчего они идут. (III 37)

Прије свега, ја бих из њега извукао све **унутрашње дијелове** (мј. сву **утробу**) и докучио тајну како он ради. (48)

За дијете је сат тајна, а пошто сам ради и куца, вјероватно је жив; а ако је жив, има утробу. Дијете не може да се изражава тако: »**унутрашње дијелове**«.

235. У меня чашка из пальцев **выскочила**. (II 41)

Испала ми је чаша из руке. (33)

Колико има психолошког оправдања глагол **(и)скочити**, који преводилац није употребио, а којим мали дјечак објашњава своју омашку одраслом!

236. — У него мать **женилась**.

— **На ком она женилась?** — спросил Женџка.

— **На Коростелеве, директоре** »Јасног берега«, — сказал Васџка. (II 19—20)

— Мама му се удала.

— **За кога се удала?** — упитао је Жењка.

— **За Коростелева, директора** »Свијетле обале«, — рекао је Васка. (18)

Ова дјеца већ иду у школу, али она се још не сналазе потпуно у свим људским односима. Уосталом, интересантно је да би на неком другом језику њихов разговор био стилски потпуно неутралан услед неразликовања термина за ступање у брак у односу на мужа односно жену.

237. Ты лови разбойников и шпионов, а я... **человек**. (Г 453)

Хватај ти разбојнике и шпијуне, а не мене, **поштено створење**. (13)

•

⁶⁾ cf. Pavlovitch, M. *Le langage enfantin. Acquisition du serbe et du français par un enfant serbe*. — Paris, 1920, и Чуковский, К. *От двух до пяти*. — Москва, Детгиз, 1961.

Жења, која се тим ријечима обраћа псу, има тринаест година; она прави опозицију између себе — **човјека** — и оних које она и не сматра за људе.

Школски жаргон:

238. Это не бог, это один царь такой, [...] злой, хромой, **из средней истории**. (Г 456)

— Па то није бог, већ некакав цар. [...] И то један опак, хром цар, **који је живио у средњем вијеку**. (17)
(Могло се превести: [...] зао, хром, из историје средњег вијека.)

Фонетска и морфолошка одступања:

239. сколько труда и волнений стоило доктору Гаспару подняться на **самый верхний** этаж. (О 134)
с колико се напора и узбуђења доктор Гаспар успео на **последњи** спрат (мј. на **најгорњи** спрат). (9)

240. — Да врёт он всё, — сказала Лида. — Никакого **велисапеда** ему не купят. (П 21)

— Ма лаже он то све, — рекла је Лида — никакав **бицикл** му неће купити. (18)

Требало је потражити аналогну неправилност код нас; а она постоји: **бицикло, бецикло или бацикло**.

И обратно, одрасла личност из **Серјоже** ословљава мало дијете као одраслу особу и употребљава »одрасли«
фразеологизам; међутим, превод је безбојан:

241. Дайте **парню** жить. (П 28)

Пустите **дјечака** (мј. **момка /човјека, младића/**) да живи. (24)

242. — Вот тебе в **порядке** аванса, — сказал Коростелев. И подарил Сереже одну коробку, выложив из нее **пиросы**. (П 22—23)

— Ево ти ова **унапријед** (мј. **као предујам**) — рекао је Коростелев и поклатио је Серјожи једну кутију из које је извадио цигарете. (19)

4.2. Експресивност

У посматраном узорку постоје два супротна поступка: прво, да се експресивно обојени текст неутралише, и друго, да се неутралним мјестима оригинала вјештачки да експресиван карактер. То се постиже лексичким или син-

таксичким средствима: употребом експресивније или мање експресивне ријечи у односу на оригинал, или измјеном ритма исказа у реченицама.

4.21. Неутрализација експресивне лексики

243. Двадцатъ три года **отбарабанил** у амвона... (Ш 18)
Двадесет и три године је провео (мј. одрапио, одста-
јао, одгудио) крај амвона! (17)
244. **Не**, — сказал Васъка. — **Поворачивай** домой. (П 12)
— **Не** (мј. А-а /Аја/, — рекао је Васка. **Врати се** (мј.
бјежи /губи се, иш/) кући. (13)
245. Меня он называетъ »пузырь« и шелкает пальцами по животу. (Ш 8)
Мене он зове »Мјехур« (мј. »шврћо« /»малиша«/) и лупка (мј. чврка /чвока, кврчка, зврчка/ прстима) по стомаку. (9)
246. За окном бесшумно **метались** летучие мыши (Бе 355)
Напољу су нечујно летели (мј. журили тамо-амо /ле-
тели тамо-амо/) слепи мишеви (14)
247. **жутко холодная** (П 7)
страшно (мј. језиво) хладна (10)
248. Кончилось это тем, что брат Эле **отдубасил** меня, (Ш 13)
Завршило се тиме да ме је брат **истукао** (мј. излемао) (14)
249. а **девчонкам** весело. (Б 131)
а **дјевојке** веселе (мј. а **цурама** смијешно). (35)
250. **Здорово** стучит. (П 11)
Јако (мј. Баш /баш јако/ /ух, што/) куца. (12)
251. — Ты, видать, **порядочный сорванец!** (Ш 47)
— Гле, па ти си **прави несташко** (мј. Ти си, изгледа,
/по/прилично спадало // по/приличан неваљалац /об-
јешењак/)! (62)
252. Насчѣт дел он **соврал** (П 30)
То за посао је **преварио** (мј. слагао) (26) — Ово је примјер »педагошког еуфемизма«. Напоређо с њим, врши се испуштање читавих одломака текста **Серјоже** који су, вјероватно, по мишљењу преводиоца или /и

уредника, непеддагошки.⁷⁾ Међутим, то је потпуно недопустиво. Познати совјетски преводацац Н. Љубимов каже на једном мјесту: »Ако је ауторова коса разбрушена, не треба је мазати помадом⁸⁾«.

253. Доктор Гаспар **совсем растерялся** (О 134)
Доктор Гаспар **се нашао у чуду** (мј. **се сав збунио**). (8).

254. У Ланка отец рудобоем был, у Лејка на золотых песках **горевал**, а матери, известно, по хозяйству **мытарились**. (Б 130)

Ланков отац је био рудар, а Лејков је **испирао** златни пијесак, (мј. Лејков је **чамио** на златном пијеску /златним налазиштима/); а мајке су се, наравно, **бавиле** домаћинством (мј. **мучиле** око кућних послова). (33)

255. — Осел! — **зарычал** силач. (О 178)
— Магарче! — **повика** дизач терета (мј. — Магарац! — **зареза** атлета). (64)

256. **Сдернула** со стола скатерть, **сунула** под кран ведро и, **схватив** щетку, **поволокла** к порогу грудку нусора. (Г 448)

Са стола **подиже** чаршав, **подметну** кофу под чесму, **узе** метлу и **поче чистити** смеће према вратима. (6)
(Глаголи оригинала изражавају брзину покрета, а у преводу је та интенција потпуно испуштена; могло се превести овако: **Стрже** са стола столњак, **хушну** кофу под чесму, **зграби** метлу и **поче вући** према прагу /према вратима/ **гомилу** смећа.)

257. Врешъ, **верблюд**; — сказал кучер. (О 139)
— Лажеш, **грбоњо** (мј. **слоне /коњу/**)! — рече кочијаш. (15)

258. [коза] **галопом** помчалася по парку (Г 452)
што је игда могла, **јурну** у парк (мј. **појурила** је парком у галопу) (12)

•
⁷⁾ На стр. 21. оригинала **Серјоже** испуштен је одломак. Она протјанула руке и сжала его лице в ладонях. Они не замечали, что с улицы смотрят ребята.

(Пружила је руке и стиснула длановима његово лице. Они нису примијетили да их с улице гледају дјеца.)

Иб., стр. 32, **Серјожина** мајка и очух говоре једно другом »Волим те«. На 20. стр. старији дјечаци пуше. На стр. 42—45. **Серјожа** назове будалом одрасло лице које га је преварило. Мајчину казну која је **услиједила** не може да схвати, и сатисфакцију доживљава тек кад очух сазна за догађај и узме његову страну. Можда је превише засметала **сљедећа** реченица:

— Разве можно допустить, — возразила мама, — чтобы ребенок критиковал взрослых? Если дети примутся нас критиковать — как мы будем воспитывать? Ребенок должен уважать взрослых.

⁸⁾ Любимов, Н. Перевод — искусство. In: Мастерство перевода. — Москва, Советский писатель, 1964, стр. 245.

259. неожиданно завопила и дернула деда за штанину. (Г 457)
одједном заплака (мј. **се раздера /продера/**) и повуче (мј. **трзну**) дједа за ногу. (19)
260. Михл понјал, задрал голову к полке, почесал бородку и **произнес**: (Ш 10)
Михл је разумио, окренуо је главу према улици (мј. /по/дигао /забацио/ је главу према полици), почешкао брадицу и **рекао** (мј. **изговорио /изрекао/**): (10)

4.22. Неутрализација стилских фигура

261. **»Косолапый медведь!«** (Ш 12)
»Кривоносы медведь!« (мј. **»Медведь трапави /не-спретни/!«**) (14)
(стални епитет)
262. Чорт бы вашего отца драл! (Ш 25)
Врагови једни! (контекст: отац грди своје синове; требало је превести: Нека иде ваш отац дођавола!) (32)
(иронија)
263. **Грохот ударил** по комнате. (Г 454)
У соби **одјекну пуцањ**, (14)
264. Но стальная спиральная пружина, которую нужно было вогнать на свое место, была **упряма**, а дедушка был терпелив. (Г 457)
Али челична опруга коју је требало ставити на своје мјесто **није могла да се углави**, као за инат, но дјед је имао стрпљења (мј. Али челична спирална опруга коју је требало утјерати /углавити/ на своје мјесто била је **тврдоглава**, а дједа је био стрпљив). (18)
(персонификација)
265. путь тончайшего лицемерия, **хитрейших ухищрений, артистической симуляции**. (Бе 354)
пут тананог лицемерја, **најпрепреденијег лукавства, вештог симулирања** (могло се превести: тананог лицемерства, **најлукавијих смицалица, мајсторског /виртуозног/ симулирања**). (13)
(градација)
266. Это — **головорезы**. (Ш 44)
То су **спадала**. (Контекст: ради се о дјечи; могло се превести са: То су **бандити** /То је **банда**./) (57)
(хипербола)

267. Я **очень** голоден и **очень** устал. (О 140)
страшно сам гладан и посустао (мј. Ја сам **јако** гладан и **јако** уморан). (16)
(понављање)
268. Вдруг — **тррах!** (Ш 12)
Наједаред — **трас.** (мј. **траас!**) (12)
269. За окном шумит утихающий ливень. (Бе 356)
Напољу је шуштао пљусак који је слабио (већи ефекат би се постигао нпр. преводом Напољу се чује /шуми, шушти/ пљусак који се **стишава**). (16)
(алитерација)

4. 23. Промјена ритма исказа

270. И Варя пришла наконец, она вошла через низенькую дверку за стойкой, между полками, в руки у Вари был бублик, она жевала, и старик велел ей принести из кладовой двухколесный велосипед. (П 33—34)
На крају је Варја ипак дошла. Ушла је кроз ниска враташца иза тезге, између полица. У рукама је држала ђеврек, жвакала је. Старац је наредио да донесе из магацина бицикл. (29)

Преводилац је претворио низ јукстапонираних саставних реченица у неколико независних. Њихова веза у оригиналу је чвршћа и одражава психичко стање малог дјечака који очекује да му продавачица донесе бицикл. У напетом ишчекивању он прима утиске линеарно. Реченица Вере Панове је налик на филмску камеру која прати предмет по предмет, не прибјегавајући општем тоталу.

Ритам филмског сценарија, гдје је пажња читалаца упућена првенствено на глаголске радње, остварује, нпр. и А. Бјељајев употребом историјског презента. У наредном примјеру га је требало оставити, јер његово присуство нимало не смета глаголском систему у српскохрватском.

271. — Молчи! — слышит он шепот Ариэля.
Но вот свод поднимается [...] Вдруг из темноты **возникает** светлое облако. (Бе 357)
— Ћути! — **зачуо је** Ариелов шапат. А тамни строп **се већ подигао** [...] Одједном из мрака **се створио** светао облак. (17)

Свјестан или несвјестан, покушај да се такав ритам оствари замјеном перфекта историјским презентом је неоправдан:

272. Грузовик **мчался** по широкой солнечной дороге. Поставив ноги на чемодан и опираясь на мягкий узел, Ольга **сидела** в плетеном кресле. На коленях у нее **лежал** рыжий котенок и **теребил** лапами букет васильков. (Г 448)

Камион **јури** широким друмом обасјаним сунцем. Олга **сједи** на плетеном сједишту, наслоњена на меки завежљај; ноге је ставила на кофер. У крилу јој **лежи** риђе маче и **игра се** шапицама са китом плавих различака. (7)

273. В деревне Сарапулке Это началось. В недавних годах. Вскорости после гражданской войны. (Б 11)

Почело је то прије неколико година у селу Сарапулки, убрзо послје Грађанског рата. (мј. Почело је то у селу Сарапулки. У недавно вријеме. Ускоро послје грађанског рата.) (23)

Овај почетак приче карактеришу кратке реченице и синтагме, као да приповједач накнадно додаје једну по једну околност; тај стилски обрт није утицао на преводиоца и он је одабрао врло обичну конструкцију.

4.24. Тобожња експресивност превода

274. — Что ты **говоришь**? (О 172)

— Шта **лупеташ** (мј. Ма шта /Шта (то)/ **кажеш**)? (57)

275. — Молчи! (О 172)

— Завежи (мј. Ћути)! (57)

276. — Уходи вон! (О 172)

— Вуд' се напоље (мј. Излази напоље /Одлази/)! (57)

277. тетя Паша **говорит**: (П 40)

Тетка-Паша се **распричала** (мј. **каже** /**говори**, **прича**/): (32)

5.0. Фразеологија

Држећи се класификације фразеолошких обрта у руском језику која је потекла од акад. В. В. Виноградова⁹⁾, подијелио сам фразеолошки материјал у посматраном узорку на **фразеолошке конгломерате** (фразеологические сращения), **фразеолошка јединства** (фразеологические

⁹⁾ в. Шанский, Н. М. Фразеология современного русского языка. — Москва, Высшая школа, 1963, стр. 37—44. Преводи термина које овдје предлажем имају искључиво радни карактер.

единства) и **фразеолошке скупове** (фразеологические сочетания). Њихови еквиваленти у другом језику не морају бити фразеологизми.

5.1. Фразеолошки конгломерати су нераздвојиве цјелине и са становишта савременог језика нису мотивисани, а објаснити их може историја језика. Најзатворенији су од свих фразеолошких обрта, па је њихово рапчлањивање на елементе и превођење сваког елемента посебно тешка погрешка.

287. Но Иойнз-пекаръ тоже не лѣком шит! (Ш 50)
Али ни Јојне пекар није ликом шивен (мј. није весла сисао). (67)

279. Неровен час, ещѣ отберут у тебя эту штуку! (Б 16)
Незгодно вријеме (мј. Шта ти знаш /Никад се не зна/
/Не дај боже/ /Ко би га знао/), још ће ти отети! (31)

280. Ольга рассердится или, чего доброго, заплачет. А это еще хуже. (Г 454)

Олга ће се наљутити или ће у најбољем случају (мј. не дај боже), да заплаче, што је још горе. (15)

281. Нечего уже продавать. Разве что пустой шкаф? (Ш 10)
Нема се шта више продавати. Зар нешто вриједи (мј. Осим можда /Можда једино/) празан ормар? (9)

282. Ну и слава богу! — сказала дама. (О 138)
Гардисти су га заробили. (Контекст: вођу устанка.)
— Нек им је са срећом (мј. Е /па/ хвала богу /Хвала богу више једном/)! — рече госпођа. (13)

283. Ну, разве не сам бог велел рвать у нее яблоки? (Ш 33)
Па зар и сам бог не жели да се из њеног врта беру јабуке? (мј. Па сам бог заповиједа да јој се беру јабуке /Ма зар није грехота не брати њене јабуке/!) (43)

5.2. Фразеолошка јединства су такође недјелива, али је њихова унутарња веза мотивисана са синхроничког становишта. Рапчлањивањем фразеолошког јединства у оригиналу постиже се хумористични ефекат:

284. А то разве на всё обратишь внимание? Серёжа и рад обратитъ, да внимания не хватит. (П 6)

Серјожа би радо опажао, али то није могућно. (8)
Преводаца је остао неосјетљив према овој игри ријечи, а требало је само оставити исто јединство и у српскохрватском језику.

Неки преводи мање-више погађају смисао фразеологизма, али нису довољно еквивалентни:

285. — С этой негодной девчонкой **хлебнешь горя!** (Г 451)
— Е, што **човјек има муке** с том непослушном дјевојчицом (мј. **Има да се напатим /Напатићу се ја/ /Видјећу ја свог бога/** с том неваљалом цуретином /с тим неваљалим дерлетом/!) (11)
286. По всей вероятности (О 131)
По свему судећи (мј. Највјероватније) (5)
287. так **первым** делом свой инструментишко наполовину оставят, (Б 8)
људи би **одмах** (мј. **прво /најприје/**) остављали половину алата (17)
288. **при случае** я, быть может, расскажу вам, (Ш 29)
и, **ако буде устребало** (мј. **ако се укаже прилика**), можда ћу вам испричати (37)
Неке фразеологизме преводилац рашчлањује и при превођењу се ослања на значење једног члана фразеолошког јединства:
289. Старик загрохотал **по-своему**: (Б 9)
А старац затутњи **по свом обичају** (мј. **на свој начин**) (18)
290. Тесть моего брата Эле, Иойнэ-пекарь, **вылетел в трубу. По-нашему** это значит — обанкротился. (Ш 52)
Таст мога брата Еље, Јојне пекар је »одлетио кроз оца«. **По мом мишљењу** то значи банкрутирао је. (70)
(Приближни еквиваленти би били **спао на просјачки штап, дошла му кућа на добош, дошао под стечај**; посљедњи није довољно експресиван. **По-нашему** у контексту значи **код нас то значи, код нас се то каже кад...**)
291. Вот и привел Кондрат своего внучонка на Адуи. Сделал ему лучок, стрелу по всем старинным правилам изготовил, велел Мишунке зажмуриться, покрутиться и стрелять, куда придется. Мальчонка **рад стараться**. (Б 13)
Малишан се свесрдно трудио (мј. А малом не треба двапут рећи /Малом драго да послуша/). (26)
292. Один Лапитуп **остался не у дел**. (О 178)
Само Лапитуп **није узео учешћа** (мј. Само је Лапитуп **остао кратких рукава /Само Лапитупа нико није звао/**). (65)

293. У Серези дух захватило от предвкушения счастья... (П 32)

Серјожу је **цијелог обузело** предосјећање среће (мј. Серјожи је **нестало даха** од предосјећања среће)... (28)

Понегдје се преводилац знао повести за граматичком формом једног од чланова фразеолошког јединства:

294. В больших уж годах, а на славе держался. (Б 11)

Већ у годинама, али се **добро држи** (мј. Већ је добро зашао у године, а живи од старе славе). (24)

295. наверно, с одного раза не запомнила, что там написано. (П 15)

сигурно није **први пут** (мј. одједанпут /од прве/) запамтили шта тамо све пише (15)

Супротна овоме је појава кад се слободна, отворена синтагма, или засебна ријеч неоправдано преводје фразеолошким јединством, које је осим тога нетачно по смислу.

296. По дороге мать жалуется, что ей больно и горько (одной боли ей недостаточно). (Ш 44)

Уз пут се мама жали како јој је **јадно и чемерно** (њој је **недовољан један бол**). /Мј. да је **боли** и да јој је **тешко** (сам бол јој није довољан). — Синтагма **болно и горько** није фразеолошко јединство/

297. Кругом был разор и беспорядок. (Г 447)

Свуд наоколо био је **крш и лом**. (мј. Около је била **пустош и неред**. Контекст: ради се о селидби.) (5)

298. Испанец страшно сконфузился: (О 178)

Ишпанац се **нађе у небраном грожђу**. (мј. Ишпанац се **страшно постидио**.) (64)

5.3. **Фразеолошки скупови** су разложиви и чланови им се могу замјењивати другим члановима, али и они стоје у затвореним редовима, тј. нису бесконачно отворени за супституције. Због њихове веће отворености ове фразеологизме је лакше преводити него прве двије групе; али је симптоматично колико замки скривају за поједине преводиоце, макар се радило и о школским примјерима.

299. она его отстраняет и говорит: »Не твое дело!« (Ш 11)
она га је отјерала: »**То није твоја ствар!**« (мј. она га **склања /уклања; одмиче; одгурује, гура у страну/** и каже: »**Не тиче те се!**«) (11)

300. Ничего не поделаешъ. (Ш 17)
Шта можеш да радиш (мј. Шта ћеш /Ништа се ту не може/). (19)
301. Так с виду **ничего себе**, (Г 460)
На изглед, тако, **ништа нарочито** (мј. доста згодан), (23)
302. — Да я **просто так**, — (П 12)
— Ја ћу **само тако** (мј. — Ма ја то онако само /тек онако/) — (13)
303. Но он **знает толк** в пении. (Ш 15)
Али он **има смисла** за пјевање (мј. он **се разумије у пјевање /зна знање у пјевању/**). (16)
304. **пламя** появлялось на одну секунду, как будто кто-то **пускал в толпу солнечных зайчиков**. (О 135)
пламен би сукнуо за тренутак као да је неко огледалцем **пуштао у гомилу сунчеве зечиће** (мј. гађао гомилу одбљесцима с огледала). (9—10)
305. А раньше всех дел **добрые люди** умываются. (П 18)
А прво што **добри људи** ураде, то је да се умију. (мј. **поштен свијет**) (17)
306. а то ещё **беды** наделаете своими разговорами. (Б 134)
иначе ћете још својим разговором **дозвати несрећу** (мј. **направити /починити/ неприлика**). (39)
307. А что был за народ, что за люди — **дело темное**. (Г 449)
А ко је то био, каква челяд — **не знам ти рећи** (мј. то је **прилично мутно**). (9)
308. С распростертыми руками идет нам навстречу матъ, **бросается мне на шею**, и я чувствую на своих щеках ее слезу. (Ш 17)
Са испруженим рукама иде нам у сусрет мајка; **грли ме** (мј. **баца ми се /пада ми/ око врата**) и ја осјећам на својим образима њене сузе. (18)
309. Забрали у него все до **нитки**. (Ш 52)
Однијели су му све до **кончића** (мј. Покупили су му све до **задње крпе**). (70)
310. — Ах, у меня **лопаается сердце**, и я потерял каблук! (О 134)
— Ах, како ми **бубња срце** (мј. **срце ми пуца /срце хоће да ми пукне/**), а изгубио сам и потпетицу, (9)

311. По празничному делу у Ланка отец пришёл домой
порядком выпивши (Б 134)

Дошао Ланков отац о празнику кући, напио се поштено (мј. Поводом празника Ланков отац је дошао кући прилично накресан) (39)

312. Никто его изделий в руки не хотел брать. Хотъ соба-
кам выбрасывай! (Ш 50)

Осим ако би желио да је баци псима! (мј. Просто да је бациш мачку под реп!) (67)

313. Огромные, высотой в дом, железные ворота были
наглухо закрыты. (О 133)

Огромна гвоздена капија која је допирала до врха зида била је тако затворена да ни игла није могла проћи (мј. Огромна гвоздена капија, висока као кућа, била је чврсто затворена). (7)

314. Силач и директор пришли в негодование. (О 177)

Дизач терета и директор почеше да негодују (мј. Атлета и директор се разљутише / разбјесњеше/). (64)

315. Парню уж почти девять лет, а он пускается в пляс с
теленком! (Ш 8)

Мангупе, већ ти је девет година, а играш се с телетом (мј. Момку /је/ већ скоро девет година, а он /ту/ скакуће /поскакује/ /игра/ с телетом)! (8)

316. Ему ни капельки не было страшно. (П 29)

Није осјећао ни капљицу страха (мј. Није га ни најмање /ни мрвицу, ни мрвичак/) било страх.

6. Закључци

При анализи ових шест дјела стално ми је била на уму мисао коју је добро изразио С. Липкин: »... не критиковати одмах, него видјети зашто је дошло до одступања. Да ли су она резултат преводиочеве снаге или слабости? Да ли су резултат небриге за дух и смисао оригинала или, насупротив томе, веома дубоког поштовања према оригиналу?»¹⁰⁾

Чак и овако скроман узорак даје обиље разноврсног материјала. Степен неадекватности превода оригиналу је различит, почев од нијанси у значењу за које више преводилаца може имати разна, више или мање срећна рје-

¹⁰⁾ Липкин, С. Перевод и современность. In: Мастерство перевода. — Москва, Советский писатель, 1964, стр. 19.

шења, а та су рјешења субјективна. Ако би се вршила градација, даље мјесто од доброг према лошем заузимају наизглед такође нијансе, али нијансе које воде неутрализацији ауторовог стила и уништавању оригиналности и свјетлине у његовом тексту. Најзад, сусрећемо се са најтежим гријехом лошег преводиоца — са непознавањем лексике, које води потпуно произвољним значењима. Вођен погрешним асоцијацијама, такав преводилац у руској ријечи види значење наше ријечи истог или сличног облика, које је нетачно.

Тешкоће у преводјењу се, дакле, налазе на два различита нивоа. Може се говорити о тежини текста због специфичности његовог стила (дијалектизми и опонашање стила народне прозе код Павла Бажова, научно-популарна терминологија код Александра Бјелајева, опонашање дјечијег говора и елементи говорног језика). Такав текст тражи од преводиоца вишак квалитативних напора. Међутим, ако је посриједи недовољно владање језиком, тешкоћа је субјективне природе.

Такво стање има, како изгледа, сљедеће узроке:

- 1) недовољан број квалификованих преводилаца и недовољна спрема оних који се прихватају преводјења;
- 2) недовољно поштовање аутора, читаоца и властитог рада од стране преводиоца;
- 3) потијењивање значаја дјечије књижевности за формирање књижевног укуса и језика код дјеце;
- 4) недовољан број критичких осврта на преводе.

Неоспорно је да преводјење дјечије књижевности допушта већу слободу. Мора се полазити од доступности дјела нашој дјечи и понегдје жртвовати тачност у интересу непосредног разумијевања текста. Само беспријекорно преведено дјело може довести до тога да се оно сврста у југословенску дјечију књижевност. Није узалуд Бјелински сматрао највећом заслугом преводилачког рада равноправно примање преведеног дјела у националну књижевност оног језика на који је извршен превод¹¹⁾. А Гогољ за врхунац преводилачког умијећа сматра да је »преводилац поступио тако да на не видите: претворио се у толико провидно стакло да се чини као да нема стакла«¹²⁾.

¹¹⁾ Топер, П. Традиции реализма (Русские писатели XIX века о художественном переводе). In: Вопросы художественного перевода. — Москва, Советский писатель, 1955, стр. 60.

¹²⁾ Id., ib., стр. 75.

Томе се може додати једино жеља да таквих превода уопште, а у дјечијој књижевности посебно, буде што више. Ако овај скромни прилог подстакне на размишљање и допринесе квалитету превођења код нас, сматрам да је одговорио својој намени.*)

ЛИТЕРАТУРА

1. Федоров, А. В. **Введение в теорию перевода** (лингвистические проблемы). Изд. 2-е, переработанное. — Москва, Издательство литературы на иностранных языках, 1958.
2. **Вопросы художественного перевода**. — Москва, Советский писатель, 1955.
3. **Мастерство перевода**. — Москва, Советский писатель, 1964.
4. **Зборник радова о теорији превођења**. — Београд, Научна књига, 1963.
5. Бертолино, Н. **О уметности превођења**. — Дело, 1961, 5, стр. 621—632.
6. Маршак, С. Я. **Поэзия перевода**. — Литературная газета, 1962, 31. 5.
7. Шапић, М. **О неким категоријама грешака у нашим преводима с руског**. In :Из стране и упоредне књижевности. — Сарајево, Свјетлост, 1968, стр. 115—140.
8. Милидраговић, М. **О преводу дјела К. С. Станиславског »Мој живот у умјетности«**. — Питања савременог књижевног језика, 1957, св. 5, стр. 203—214.

*) На овом мјесту желим да изразим захвалност проф. Татјани Шеремет са Филозофског факултета у Сарајеву, чије су ми драгоцене примједбе и сугестије биле од велике користи.